

DNEVNIK JEDNE SOBARICE

Preveli s francuskog

S. M. S.

Tamara Valčić Bulić

 Laguna

Naslov originala

Octave Mirbeau

LE JOURNAL D'UNE FEMME DE CHAMBRE

Translation copyright © ovog izdanja 2025, LAGUNA

Knjiga br. 7

DNEVNIK JEDNE SOBARICE

SADRŽAJ

Tamara Valčić Bulić:

Pogled kroz ključaonicu građanskog budoara 9

DNEVNIK JEDNE SOBARICE 27

O autoru. 365

Gospodinu Žilu Ireu

Dragi prijatelju!

Na čelo ove knjige hteo sam iz vrlo važnih i vrlo pojamnih razloga da postavim Vaše ime. Prvo, da biste znali kako mi je drago Vaše ime. Onda – ovo velim s ponositom sigurnošću – jer ćete Vi ovu knjigu voleti, uprkos svim njenim nedostacima, jer ovo je knjiga bez pretvaranja a uzeta iz života, iz života kako ga mi shvatamo, Vi i ja... Neprestano stoje pred mojim očima mnoge od onih nečuvenih ljudskih figura koje ste izveli Vi, dragi Ire, u dugom nizu društvenih i književnih studija. Mene one ne napuštaju. Niko nije bolje od Vas pred ljudskim obrazinama osećao ovu žalosnost i ovu smešnost, biti čovek... Žalosnost, koja zasmehava, smešnost, koja rasplakuje velike duše – želim samo da oboje nađete u ovoj knjizi.

Oktav Mirbo
Maja, 1900.

Ovu knjigu, što je publikujem pod naslovom *Dnevnik jedne sobarice*, zaista je napisala Selestina R., sobarica. Najpre sam bio umoljen da rukopis pregledam, popravim i delom preradim. U početku sam to odbio, pošto sam ne bez osnova bio mišljenja da je ovaj dnevnik baš u svome negližeu osobito originalan i pikantan, da bi mogao biti samo banalniji kad bih ja hteo dodati nešto od sopstvenog. Ali Selestina R. bila je vrlo lepa... Ona je ostala pri svojoj volji te najzad popustih, pošto sam i ja pored svega ipak samo muškarac.

Priznajem da nisam imao pravo, pa se bojim da nisam preduzećem ovog posla, koji je ona zahtevala od mene, naime time što sam ovde i onde uneo ponešto svetlosti koja je malo naškodila razornoj draži ove knjige, njenu sumornu snagu umanjio a pre svega običnom literaturom potisnuo ono što se od emocija i živosti moglo naći na ovim stranicama.

Ovo što rekoh ovde ima svrhu da unapred predusretne sve zamerke koje neće propustiti da izreknu izvesno ozbiljni i ućeni i, ah, tako plemeniti kritičari.

O. M.

14. septembar

Danas, 14. septembra u tri časa po podne, pri blagom kišovitom vremenu stupila sam na svoje novo mesto. Dvanaesto za dve godine. O ostalima, koje sam pre imala, i ne govorim više. I bilo bi mi sasvim nemoguće pobrojati ih. O jest', ja se mogu pohvaliti da sam videla mnoštvo lica, prljavih duša i domova, i to ide tako dalje... Ah, ova brzina, što nečuveno izaziva vrtoglavicu, brzina kojom sam se tamo-amoo kotrljala – s jednog mesta u biro, iz biroa opet na drugo mesto, od Bulonjske šume ka Bastilji, od opservatorije na Monmartru, od Terna do Goble-na, ne mogući se nigde zalepiti! Kako je gospodu danas teško zadovoljiti... to je neverovatno.

Ovo jurenje završeno je malim oglasom u *Figarou*. Gospođu samu nisam ni videla. Pisale smo jedna drugoj, to je bilo sve. Nesigurno sredstvo, pri kome često obe strane dožive iznenađenja. Pisma gospodina pisana su vrlo dobro, to joj se mora priznati. No ona pokazuju nizak karakter, koji rado njuška... Kakva ta traži objašnjenja i izjašnjenja! Pa zašto i kako to... ne znam da li je tvrdica, ali hartija za pisma ne bi je osiromašila.

Iz Luvra je! Ja nisam bogata, ali ipak sam koketnija. Pišem na hartiji što miriše na *Peau d'Espagne*, ponekad ružičastoj, ponekad nežnoplavoj... što sam je nakupila kod svojih ranijih milostivih gospođa. Na ponekom listu je čak i grofovska kruna. Ala joj je to moralo lepo bosti oči.

No, evo me dakle u Normandiji, u Menil-Roau. Imanje milostivino, koje se ne nalazi daleko od mesta, zove se Priorat... To je sve što dosad znam o mestu gde treba od sada da živim.

Uznemirava me malo, te se već kajem što mi je palo na pamet da se sahranim u ovom zabačenom provincijskom gnezdu. Što sam videla od njega, zastrašuje me malo, tako da već postavljam sebi pitanje šta li će mi se ovde dogoditi. Razume se, ništa dobro. Kao i obično, samo neprijatnosti. Neprijatnost je najsigurnija kod takvog mesta. Na jednu od nas kojoj ispadne srećno, to jest, jednu koja se ili uda za kakvog valjanog mladića ili ostane zajedno sa kakvim starcem, dolazi beskonačno mnogo kojima ispadne naopačke, koje propadnu u velikom vrtlogu bede... Najzad, i nisam imala drugog izbora, a uvek je bolje išta negoli baš ništa.

Nisam prvi put u provinciji. Pre četiri godine sam takođe imala takvo jedno mesto... Ne dugo, razume se! Uostalom, pod zaista čudnim okolnostima... Sećam se te avanture kao da je juče bila, i hoću da je ispričam, mada je događaj malo smeo, pa čak i užasan. Pritom ljubazno upozoravam sve one koji ovo čitaju da mi je namera da u ovom dnevniku ništa ne prećutim ni pred sobom ni pred drugima. Naprotiv. Hoću da se izjašnjavam sa svom iskrenošću koja mi je svojstvena, a kad je to potrebno, da pokažem svu brutalnost života. Moja krivica i nije ako duše kojima se strgne veo i koje se pokažu u svojoj nagoti, tako jako zaudaraju na trulež.

Stvar se ovako dogodila:

U jednom posredničkom birou uzme me neka vrsta debele domoupraviteljke kao sobaricu za izvesnog gospodina Rabura

u Tureni. Pošto smo se saglasili o uslovima, bude određeno da toga i toga dana u taj i taj čas uđem u taj i taj voz, što ja i učinih po programu.

Kad sam svoju voznu kartu predala kondukteru, nađem se na izlasku iz stanice pred neakvim kočijašem crvenog, namr-godenog lica, koji mi doviknu:

„Hej vi, jeste li vi nova sobarica gospodina Rabura?“

„Da, jesam.“

„Imate li kofer?“

„Dabome.“

„Dajte mi vaš list od prtljaga pa čekajte ovde.“

On se uputi na peron, gde se železnička posługa tiskala oko njega i u tonu prijateljskog poštovanja nazivala ga gospodinom Lujem. Luj izvuče moj kofer ispod nagomilanog prtljaga pa naredi da ga odnesu na mala engleska kola što su stajala pored železničkog branika.

„Dakle, popnite se.“

Ja se posadim na klupicu pored njega i kola kretoše.

Kočijaš me je gledao sa strane, ja sam činila isto tako. Odmah mi je bilo jasno da je on jedan prostak, jedna neotesana seljačina. Zacelo nije školovan sluga, koji je bio u velikim kućama. To mi je odmah bilo neprijatno. Meni se dopada lepa livreja. Ništa me tako ne uzbuđuje kao kratke, bele, kožne pantalone, koje lepo utežu par snažnih butina. Pa kako je malo šika imao ovaj Luj! Bez rukavica za kočijašenje, u širokoj odeći od sivoplave tkanine, u plitkoj kapici od sjajne kože sa dvostrukim zlatnim pervazom. Ne, baš su ovde na selu zaostali! Uz to zatucan, brutalan izraz lica, no u osnovi ipak ne rđav čovek, to sam već videla... Poznajem ja takve ljude. Prvih dana se pokazuju oholi prema novima, docnije mu to onda ispadne bolje no što bi se želelo.

Dugo ne progovorismo ni reči. On je preda mnom afektirao da je mnogo fini kočijaš, držeći uzdice visoko i okruglim pokretima puckajući bičem. Prosto komično! Ja pak zauzeh

dostojno držanje i posmatrao predeo, koji ne pokazivaše ničega osobitog: polja, kuće, drveće, kao svuda. Kad na jednoj uzbrdici pusti konja da pođe hodom, iznenada se s podrugljivim osmehom okrete meni:

„A jeste li mnogo cipela poneli sa sobom?“

„Razume se“, odgovorim ja, iznenađena ovim besmislenim pitanjem, ali još više čudnovatim tonom kojim mi ga je postavio. „Što me to pitate? Ja nalazim da je to vrlo glupo, dragi moj, što me to pitate, znate li?“

On me lako gurnu laktom pa mi dobaci čudan pogled, čiji dvostruki izraz jake ironije i – rekla bih – vesele bestidnosti nisam razumela. Podrugljivo reče on:

„Dabome! Pravi se kao da ništa ne zna... O, prepredenico jedna.“

On pucnu jezikom i konj pođe opet brže.

Postadoh radoznala. Šta li je to moglo značiti? Možda baš ništa. Mislila sam: „Ovaj dobričina“ je malo šašav pa ne zna kako se razgovara sa ženama, nije našao ništa drugo da bi započeo razgovor. Učinilo mi se neumesno da produžimo ovu konverzaciju.

Imanje gospodina Rabura bilo je prilično lepo i veliko. Lepa kuća, otvorenozeleno obojena, opkoljena prostranim, zelenim, cvećem posutim proplancima i jelovikom, koji je izdisao prijetan četinarski miris. Ja obožavam selo... Ali – čudno je, ono me čini žalosnom i sanjivom. Bila sam sasvim malaksala kad sam stupila u predvorje, gde me dočeka ona ista domoupraviteljka koja me je uzela u posredničkom birou u Parizu posle bogzna koliko indiskretnih pitanja o mojim navikama, mome ukusu. To bi trebalo da me je još onda učinilo nepoverljivom, ali ma koliko da čovek vidi i doživi, ne biva time pametniji... Domoupraviteljka mi se već u birou nije bila svidela. Ovde mi je odmah postala odvratna i nađoh da izgleda kao kakva stara podvodačica. Bila je to debela žena, debela i mala, podnadula od neke žućkaste masti, s prosedim razdeljkom, ogromnim, obešenim dojčkama i mekim, vlažnim rukama, providnim kao

želatini. Zloba joj je stajala ispisana u sivim očima. Stara, promišljena, nevaljala zloba. Njen spokojan, svirep način, da nekoga pogleda i pritom mu ispituje telo i dušu, doveo me je skoro do toga da pocrvenim.

Ona me uvede u jedan mali salon pa me odmah ostavi, rekavši mi da hoće da izvesti gospodina, jer on želi da me vidi pre no što stupim u službu.

„Jer gospodin vas mora videti“, dodade ona. „Svakako sam vas ja pogodila, ali se vi morate dopasti i gospodinu...“

Obazrem se po sobi. Bila je izvanredno čista i u dobrom redu držana. Bakar, nameštaj, parketi, vrata, dobro izribano, izglancano, polirano, da se sve presijava. Nema razmetanja s teškim zavesama i vezovima, kao u mnogim pariskim kućama, ali zato ozbiljna udobnost, pristojno bogatstvo, udešeno sasvim po redovnom i mirnom provincijskom životu. Grom i pakao, ala se ovde moglo dosađivati!

Gospodin uđe. Ah, taj smešni starčić, kako mi se odmah učinio smešnim, čim sam ga videla! Predstavite sebi jednog malog, matorog čovečuljka, brižljivo obučenog, sveže obrijanog, i sasvim ružičastog kao lutka. Vrlo prav, vrlo živahan – duše mi, vrlo zgodan. U hodu je skakutao kao skakavac u travi. On me pozdravi s izvanrednom učtivošću.

„Kako se zovete, dete moje?“

„Selestina, gospodine.“

„Selestina...“, reče on, „Selestina?... đavola! Lepo ime... neću ništa reći protiv toga, ali suviše dugačko, dete moje, suviše dugačko... Ako vam je pravo, zvaću vas Marija... I to je lepo a pritom kratko... Pa onda, ja sve svoje sobarice zovem Marija... To mi je navika i bio bih neutешan kad bih se morao toga lišiti. Pre bih se odrekao dotične osobe.“

Znam ovu čudnu naviku gospode da takve kao što smo mi nikada ne zovu pravim imenom... I mene su samu već zvali imenima sviju kalendarskih svetiteljki. Stoga se i sad dalje nisam ni čudila. On navali.

„Dakle, je l' ne marite što ću vas zvati Marija?... Ostaje li pri tome...?“

„Kako milostivi gospodin želi...“

„Lepo dete... dobro dete! Lepo, lepo!“

Sve je ovo rekao veseloga lica, na vrlo pristojan način, ne pogledajući me pritom, ne svlačeći svojim pogledima odelo s moga tela, kao što inače čine muškarci. Od onog trenutka kada je stupio u salon, pogled mu je bio neprestano na mojim čizmicama.

„Imate li i neke druge?“, upita me on posle kratkog ćutanja, dok mu pogled, kako mi se učini, uze čudnovat sjaj.

„Druge nazive, milostivi gospodine?“

„Ne, dete moje, druge čizmice.“

I on svojim šiljatim jezikom više puta obliznu usnice kao mačka.

Ne odgovorih odmah. Ova reč o čizmicama, koja me podseti na nepristojno razveseljeno kočijaševo lice, beše me prenerazila. To je, dakle, ipak imalo smisla?... Na njegovo žurno ponovljeno pitanje odgovorim mu najzad, ali bezvučnim i potresenim glasom, kao da se ticalo kakvog ljubavnog greha:

„Da, milostivi gospodine, imam i neke druge.“

„Lakovane?“

„Jeste.“

„Vrlo – vrlo jako lakovane?“

„Da, milostivi gospodine!“

„Dobro... dobro... A žute kožne cipele?“

„Te nemam.“

„Morate ih imati... ja ću vam ih kupiti.“

„Hvala, milostivi gospodine!“

„Dobro... dobro... Ćuti samo!“

Spopade me strah, jer u njegovim očima zasjaše bludne varnice... Neki crveni sjaj, kao da ga je spopao grč... Kaplje znoja curile su mu sa čela. Misleći da mu je pozlilo, htjedoh taman da vičem, da zovem u pomoć, ali kriza prođe, i posle nekoliko

minuta on opet poče mirnijim glasom, dok mu se još videlo malo pene u uglovima usta:

„Nije ništa... Već je prošlo... Razumite me, dete moje... Ja imam tako, svoje lutke... U mojim godinama je to i dopušteno, je l' te?... Tako, na primer, ja ne nalazim za pristojno da žena sama sebi čisti obuću, a moju već nikako! Ja cenim žene veoma, Marija, pa tako što neću trpeti... Ja sam taj što će čistiti vaše cipele, vaše male cipele, vaše mile male cipele... Ja ću ih držati u redu... Čujte me!... Svake večeri pred polazak na spavanje odnesite svoje cipele u moju sobu, stavite ih na mali sto kraj postelje, a svakog jutra, kad otvorite prozore... možete ih opet uzeti...”

Pošto se ja pokazah vrlo iznenađena, on dodade:

„Vidite!... što ja zahtevam, to ipak nije ništa osobito. Najzad, to je sasvim prirodna stvar. A ako ste veoma uljudni...”

Jednim živahnim pokretom izvuče on iz džepa dva zlatnika, koja dade meni.

„Ako ste veoma uljudni i poslušni, dobićete često od mene male poklone. Domoupraviteljka će vam mesečno davati vašu platu. Ja ću vam pak, draga Marija, često činiti male poklone. Pa šta tražim za to?... Ta ništa neobično! Bože moj, zar je to baš tako neobično?”

On se već opet uzbudi. Dok je govorio, počese mu očni kapci drhtati, tresti se kao lišće na vetru.

„Što ništa ne veliš, Marija?... Ta reci štogod. Što ne hođaš?... Hajde, pođi malo, da vidim kako se pokreću, kako se njišu tvoje čizmice...”

On kleče, stade ljubiti moje čizmice, stiskao ih svojim grozničavim, milujućim rukama, najzad ih razdreši. I dok ih je ljubio, gnjavio i milovao, reče mi molećivim glasom rasplakana deteta:

„O Marija... Marija... tvoje čizmice... daj mi ih odmah... odmah... odmah... Hoću ih odmah... daj mi ih...”

Osećala sam se sasvim malaksala... Zaprepašćenost me beše ukočila... Nisam znala više da li živim ili sanjam samo. Od očiju staroga gospodina nisam videla ništa više do dve male bele kugle protkane crvenim žilicama. A usta su mu bila sasvim pokrivena nekom vrstom sapunaste pene...

Najzad odnese moje čizmice pa se s njima zaključa dva sata.

„Vi se gospodinu dopadate veoma“, reče mi domoupraviteljka, pokazujući mi kuću, „gledajte samo da to tako ostane. Mesto je dobro...“

Četiri dana docnije, kad sam izjutra kao obično otvorila prozore u njegovoj sobi, umalo se nisam onesvestila od užasa... Gospodin je bio mrtav! Ispruženo na leđima, usred postelje ležalo je njegovo skoro sasvim golo telo, a moglo se odmah primetiti da je mrtvačka ukočenost već nastupila. Nije se bio ni branio. Nikakav nered na pokrivaču, na čaršavu. Ni traga od kakve samrtničke borbe, nikakvog propinjanja, ni onih u poslednjoj agoniji grčevito stegnutih pesnica, koje bi da udave Smrt... Mislila bih da spava da mu lice nije bilo modro, užasno modro! Preda mnom je bio strašan prizor, koji me još više užasn timer nego li lice. Gospodin je držao između svojih zuba jednu od mojih cipela, i to tako čvrsto da sam posle strašnih uzaludnih pokušaja da je izvučem morala brijačem proseći kožu, da bih cipelu uopšte istrгла...

Nisam svetica... Upoznala sam već mnoge muškarce a znam i iz iskustva sve ludosti i niskosti koje su u stanju da čine. Ali takvog čoveka kao ovog gospodina ipak još nisam imala! Da ima i takvih ljudi?... Kako im sve to padne na pamet, kad je tako prosto i tako slatko ljubiti... kao što sav svet ljubi...

Ovde mi se valjda neće tako što desiti... Ljudi su ovde očevidno sasvim drugačiji. Bolji...? Rđaviji...? To još ne znam...

Jedno me muči... Možda je ipak trebalo da učinim kraj celom ovom mizernom služakanju pa da se najzad usudim na

korak od službovanja ka ljubavnom zanatu, kao tolike druge koje sam poznavala a koje – a to kažem bez uobraženosti – nisu imale tako prijatnu spoljašnost kao ja. Ako i nisam baš lepa, bolja sam od njih. Da ne laskam sebi, smem reći da sam zavodljiva i da imam šika, na čemu mi je zavidela već mnoga salonska dama i mnoga kokota. Možda nešto odveć visoka, ali zato vitka, gipka i dobro građena... s vrlo lepom plavom kosom, vrlo lepim razdražujućim i vragolastim tamnoplavim očima i smelo izvijenim ustima... konačno, osobito biće. Vrlo živahna i u isto vreme vrlo čežnjiva narav, koja se dopada muškarcima. Mogla sam imati uspeha. Ali i da ne govorim što sam svojom krivicom propustila „sjajne“ prilike, koje se verovatno nikad više neće naći, imala sam i straha... Straha, jer čovek nikad ne zna kud to vodi... Koliko beda ove vrste već nisam videla... Koliko žalosnih ispovesti slušala! Pa oni tragični putevi patnje od depoa u bolnicu, od kojih ipak ne može svaka uteći... Najzad, u pozadini, pakao u zatvoru Sen-Lazar... To se mora tačno promisliti, a kad se promisli, čoveka obuzme jeza. Ko mi dalje veli da bi samo kao žena imala onaj isti uspeh kao i sobarica? Ona osobita draž, koju činimo na muškarce, proističe ne samo od nas samih, pa da smo ne znam kako lepe. Znam da tu igra ulogu i okolina u kojoj živimo... raskoš i porok oko nas, naše gospodarice same i požude koje one probuđuju... Kad nas ljube, muškarci onda u nama ljube uvek nešto i od njih, a većinom njihovu tajnu...

Pa onda je tu još i nešto drugo. Uprkos svom raspusnom načinu života sačuvala sam na sreću vrlo jak religiozni osećaj, koji me čuva od najgoreg pada i otrže me sa ivice najdublje provalije... Ah, kad ne bi bilo religije, molitve u crkvi, u onim večerima kad je čovek baš isuviše neraspoložen i moralno pokunjen... kad tad ne bi mogao pribeći Bogorodici i Svetom Antoniju Padovskom i celom ostalom kalendaru, tada bi bilo daleko gore... To je sigurno! A šta bi onda bilo od čoveka, dokle bi mogao potonuti, to zna samo đavo!

Najzad – a to je najgore! – nemam nikakvog oružja protivu muškaraca. Neprestano ću biti žrtva svoje nekoristoljubivosti i njihove požude. Ja sam isuviše zaljubljiva, da, ja volim ljubav isuviše jako da bih iz nje izvukla bilo kakvu korist... To je jače od mene, ja ne mogu tražiti novaca od onoga koji me obasipa srećom, koji mi otvara sjajne dveri Ekstaze... Kad mi ta čudovišta govore... i kad na svome vratu osetim golicanje njihovih brkova i topli dah njihovog disanja... Onda se osećam sasvim nemoćna... onda je svršeno, i onda oni čak mogu od mene sve imati...

Dakle, sad sam u Prioratu sa izgledom – na šta?... Bogami, još ništa ne znam. Možda je najpametnije da i ne mislim na to i da ostavim stvari da se razvijaju. Možda će baš onda ići sve vrlo dobro... Samo ako zbog svog užasnog malera, što me sigurno i dovde goni, ne budem primorana da danas ili sutra zbog ma kakve reči milostivine ostavim ovu čatrlju... To bi bilo rđavo... Od nekog vremena osećam bolove u slabinama i u utrobi, u celom telu nekakav umor... Stomak mi je u neredu i pamćenje oslabljeno... Postajem sve razdražljivija i nervoznija... Baš sad, kad sam se posmatrala u ogledalu, našla sam da su mi crte lica vrlo umorne a boja lica – ona boja ćilibara kojom sam se toliko ponosila – skoro pepeljastosiva... Da možda već ne starim?... Ne, neću još da starim... U Parizu je teško negovati se. Ni za šta se nema vremena. Život je tamo suviše grozničav, suviše buran... Neprestano se dolazi u dodir sa odveć mnogim ljudima, stvarima, zadovoljstvima, sa suviše mnogo neočekivanoga. Čovek se mora uzbuđivati, hteo on to ili ne... Ovde je mir... Pa kakva tišina! Vazduh što se udiše mora da je zdrav i dobar... Ah, čak i ako bi mi to donelo dosadu, kad bih mogla malo da se odmorim...

Mnogo poverenja nemam već u samom početku... Zacelo, gospođa je vrlo dobra prema meni. Spustila se da mi kaže nekoliko lepih reči o mome držanju i o obaveštenjima koja je dobila o meni... Kad bi znala da su lažna, to jest data iz ljubavi... Ono što joj pre svega bode oči, to je moja elegancija... Pa

onda, prvoga dana su sve one dobre, namćori jedni... Novo sito... Znamo mi to! Ali drugog dana je sve drugačije... I to se zna... Utoliko pre što milostiva ima vrlo hladne, stroge oči, koje mi se ne dopadaju... tvrdičke oči pune nepoverenja i policijskih pogleda... Ni njene usne mi se ne dopadaju. Suviše su tanke, suve i kao prevučene nekom belom kožicom. Isto tako njen kratak, odsečan način govora, koji od prijatne reči načini skoro uvredu ili poniženje. Kad me je ispitivala o ovom i onom, o mojim sposobnostima i mojoj prošlosti pa me pritom merila spokojnom i podmuklom besramnošću starog carinika, onim pogledom koji sve one imaju, odmah sam rekla sebi:

„Ovde nema sumnje! Već opet jedna koja sve zaključava, koja svake večeri prebrojava kocke šećera i zrna grožđa i stavlja obeležja na boce. Da, da, promene radi uvek je isto.“

No mora se sačekati a ne suditi odmah po prvom utisku. Među tolikim usnicama, koje su mi već govorile, tolikim pogledima, koji su izbijali u mojoj duši, možda ću ipak jednom – može li se znati? – naći prijateljska usta i milosrdan pogled... Bar se treba nadati...

Odmah po dolasku, još zbunjenu četvorosatnom vožnjom u III klasi a ne dobivši u kuhinji ni krišku hleba s maslacem, vukla me je gospođa po celoj kući, od podruma do na tavan, da me odmah „posveti u moje nadležnosti“. Ona ne gubi svoje i moje vreme... Ali je to velika kuća! Kakvih tu nema ćoškova i budžaka! No lepo! Da se to ljudski drži u redu, ne bi bilo dovoljno ni četiri sluge... Sem vrlo prostranog prizemnog sprata, jer ga povećavaju dva krila na oblik terase – sastoji se iz dva sprata, uz koje i niz koje ću morati bez prestanka trčkarati, jer je milostiva, koja se bavi u jednom malom salonu pored trpezarije, imala čudnovatu ideju da sobu za rublje, u kojoj ću ja raditi, smesti ispod krova pored sobe za služinčad. Pa pritom ima ormana, sanduka, fioka, ostava i špajzova bez broja. Nikad se tu neću umeti snaći! Svakoga trenutka, kad mi što pokaže, milostiva bi rekla:

„Na to morate veoma paziti, dete moje. To je vrlo lepo, dete moje. Vrlo retko, dete moje. To je vrlo skupo, dete moje...“

Zar me ne bi mogla zvati mojim imenom, mesto što neprestano govori „dete moje“, i to u onom izvesnom tonu uvredljive nadmoći, pred kojim pada i najbolja volja i odmah donosi toliki rascep, toliku mržnju između nas i gospodarica? Zovem li ja nju možda „majčice“? Pa onda su joj uvek u ustima reči: „To staje vrlo mnogo!“ Dode čoveku vrlo iritantno! Sve što je njeno, čak i stvari od pet santima, jeste „vrlo skupoceno...“ Čovek nema pojma dokle se penje sujeta jedne domaćice... Skoro bi se mogle sažaljevati! Nije li mi pokazala jednu petrolejsku lampu... koja izgleda sasvim tako kao sve druge lampe, sa upozorenjem:

„Draga moja, ova lampa je vrlo skupocena, može se opraviti samo u Engleskoj. Čuvajte je kao oči u glavi!“

Imala sam volju da je pitam: „Reci, majčice, a tvoj nokšir? Je li i on tako skup? Mora li se i on slati u London, kad napukne?“

Ne, stvarno! Baš ove žene nemaju obraza pa prave drame ni za šta! Još kad pomislim da sve ima za svrhu da nas ponizi i zapanji!

Kuća baš i nije tako lepa... Zaista nema povoda njome se toliko ponositi... Spolja svakako... još i dobro izgleda sa njenim velikim grupama drveća, koje je divno uokviruju, pa bašte, koje su se, okićene velikim, četvorouglastim travnjacima u blagoj nizbrdici spuštale do reke... U unutrašnjosti je pak žalosno, staro, trulo i zaudara na plesan. Prosto ne razumem kako se može tu živeti. Ništa do pacovska gnezda, drvena stepeništa da čovek skrši vrat, iskrivljene im stepenice tresu se i puckaju pod nogama... niski i mračni hodnici, gde su mesto mekanih prostirača samo rđavo sastavljene patosne daske, premazane crvenom bojom i lakirane pa klizave, prekomerno klizave... Zbog suviše tankih zidova od suvih dasaka u sobama odjekuje šuplje kao u violini bez žica... Prostački i palanački kao što je samo moguće! I nameštaj, razume se, nije kao u Parizu... U svim sobama stari mahagoni, stare, moljcima izbušene tkanine,

stari olinjali i izbledeli tepisi i smešne tvrde naslonjače i kanabeta bez federa, izbušeni crvotočinom i kljakavi... Tu mora čovek pri sedenju dobiti modrice i oguliti kožu! Ja, koja tako jako volim svetle draperije, široke elastične divane, gde se može sladostrasno ispružiti po mnogim jastucima, i sav onaj moderni, raskošni, skupoceni i lepi nameštaj, ja se osećam sasvim poražena mračnom žalošću kojom sve ovde diše. Bojim se da se nikad neću navići na ovu oskudicu u udobnosti i eleganciji, na toliko stare prašine i mrtvih oblika!

Ni gospođa ne ide pariski obučena. Ona nema šika i ne poznaje velike salone. Prilično je nakaradno obučena, kao što se to kaže. Svakako ima i svojih zahteva za toaletu, samo je u modi otprilike za deset godina zaostala... Pa kakva moda! Inače ne bi izgledala rđavo, kad bi htela. Bar ne vrlo rđavo! Najgora joj je mana što ne budi baš nikakve simpatije, ničega ženskog nema na sebi... Međutim, ima pravilne crte lica, prirodnu, plavu, lepu kosu i lepu boju lica... svakako vrlo svetlu, tako kao da pati od kakve zle unutrašnje bolesti... Ja poznajem ovu vrstu žena, i sjaj njihovog lica ne zasenjuje me... Odozgo je ružičasto, iznutra je trulež. One se drže uspravno, stoje i idu samo pomoću sviju vrsta pojaseva, hipogastričnih utega, opasača za trudnoću i drugih tajnih gadosti i komplikovanih mehanizama. Što ih pak nikako ne zadržava da se prenemazu u društvu. Dabome! Koketne su! Molim lepo – ljubakaju se po svim uglovima, iznose na pazar molovane draži, prevrću očima i istežu se u kukovima, a u samoj stvari nisu dobre ni za šta više do da se čuvaju u špiritusu. Ah, Bože! Nema u njima više ničeg prijatnog, uveravam vas, a i nije uvek prijatno služiti ih.

Bilo da je zbog temperamenta ili zbog organskih nedostataka, čudilo bi me kad bi gospođa marila za ljubav... Po izrazu njenog lica, po njenim čvrstim pokretima, po krutom savijanju njenog tela oseća se da joj ne dolazi blizu ništa od te vrste, i

da je nikada nije prožela čežnja sa svojim dražima, svojom gipkošću i svojom podatnošću... u celoj svojoj osobi ima ona nešto nakiselo i užeglo kao kakva stara usedelica, nešto isušeno i mumijsko, što je kod plavuše retko... Lepa muzika kao što je *Faust* – ah, taj *Faust*! – ne čini je žudnom i ne obara je onesveslu od slasti u zagrljaj kakvog lepog čoveka... Ne, to ne! No ona ne pripada ni suviše ružnim ženama, kojima žar temperamenta daje toliko sjajne živosti, toliko zavodljivosti i toliko lepote... Uostalom, takvim izrazima lica ne treba verovati. Poznavala sam ja još strože i namrgođenije, koje su rasterivale svaku misao na požudu i ljubav a koje su se ipak odavale starom bludu sa svojim lakejom ili svojim kočijašem...

Ona se, eto, pravi ljubaznom, ta milostiva, ali izdašna zacemento nije, kao mnoge druge koje sam poznavala. Mislim da je vrlo zla, špijunira rado, vrlo čangrizava; gadan karakter i pakosno srce. Ta je čoveku zacemento neprestano za vratom i sekira ga na svaki mogući način. I neprestano ide: „Umete li ovo i umete li ovo?“ Ili: „Razbijate li mnogo?... Jeste li vrlo pažljivi?... Imate li dobro pamćenje? Jeste li uredni?“ Nigde kraja nema. A naročito: „Jeste li vrlo čisti? Ja veoma pazim na čistoću!... Mnogo štošta mogu progledati kroz prste... ali što se tiče čistoće, tu ne znam za šalu...“ A šta misli ona? Drži li me za seljanku, za prostakušu, za palanačku služavku? Čistoća? Taj stari napev poznajem ja! Sve one kažu to... a često, kad se stvar iz osnova prouči, kad se pregledaju njihove suknje i njihovo rublje... onda se tek vidi kako su nečiste!... Ponekad tako, da se čoveku može smučiti!

Nemam vere ni u čistoću gospođinu... Kad mi je pokazala svoju sobu za toaletu, nisam mogla otkriti ništa od onih malih komada nameštaja, nikakvu kadu za kupanje, pa i inače ništa što potrebuje žena koja se zaista neguje. Sasvim površno je nameštena soba, bez svih bočica i intimnih namirisanih predmeta s kojima sam se tako rado zanimala... Rado bih videla gospođu već svučenu, da se zabavljam... To mora biti lepo...

* * *

Uveče, kada sam postavljala sto, uđe gospodin u trpezariju. Vraćao se iz lova. On je vrlo visok čovek, četvrtasto širokih pleća, gustih, crnih brkova i tamne boje lica... Kretanje mu je malo tromo, nezgrapno, no čini se da je dobroćudan. Očevidno nije genije kao gospodin Žil Lemetr,* koga sam smela tako često posluživati u Ulici Kristifora Kolumba, niti je tako elegantan kao gospodin De Žanze – ah, taj! – ali jeste simpatičan gospodin... Njegova gusta, kovrdžava kosa, njegov bikovski vrat, njegovi atletski listovi i mesnate, vrlo crvene, nasmejane usnice svedoče o snazi i dobrom raspoloženju... Kladim se da je vrlo temperamentan! Odmah sam to primetila, po njegovim pokretnim, njuškavim, čulnim nozdrvama i po vanredno sjajnim, isto tako blagim kao i nasmejanim očima... Nikada još nisam videla kod kakvog ljudskog bića takve obrve, tako guste da je već skoro nepristojno, pa tako dlakave ruke... Ali taj mora da je baš obdaren, debeljko jedan! Kao većina muškaraca jako razvijenih mišića, a s malo pameti, i on je veoma stidljiv.

On me je posmatrao s nekim neobičnim izrazom na licu, u kojem je bilo dobroćudnosti, iznenađenja, zadovoljstva... i nečeg obešnjačkog, ali ne i bezobraznog, ispitivačkog bez grubosti. Očevidno gospodin nije naviknut na takve sobarice kao što sam ja, ja ga očaravam i učinila sam na njega odmah veliki utisak... Pomalo zbunjeno reče on:

„A!... vi ste nova sobarica?“

Ja se malo isprsim, oborim oči pa rekoh onda, smerno i u isto vreme bojažljivo svojim najblažim glasom, prosto:

„Da, milostivi gospodine...“

---

* Žil Lemetr (1853–1914), francuski pisac i književni kritičar. U doba kada nastaje Mirboov roman, ulazi u politiku i 1899. godine učestvuje u osnivanju *Saveza za francusku otadžbinu* (*Ligue de la patrie française*), antidrajfusovskog udruženja. Sve napomene sačinila je redaktorka ovog izdanja.

Onda promuća on:

„Vi ste dakle prispeli? Dobro! Vrlo dobro!“

Hteo je još nešto reći, mučio se da nađe reči, no nije ni rečit ni domišljat, te ne nađe ništa. Mene je mnogo uveseljavala njegova zbunjenost... Posle kratke pauze on upita:

„Vi dolazite iz Pariza?“

„Da, milostivi gospodine...“

„Dobro! Vrlo dobro!“

Pa osmelivši se:

„Kako se zovete?“

„Selestina, milostivi gospodine...“

Da bi sebi dao neko držanje, protrlja ruke pa ponovi:

„Selestina? Tako, tako... Vrlo dobro, nije obično ime...

Duše mi, lepo ime! Samo ako vam milostiva ne da koje drugo...

Ona ima tu maniju!“

Odgovorim dostojno i ponizno:

„Po volji milostive...“

„Dabome... Dabome... Ali je lepo ime...“

Zamalo pa da prsnem u smeh. Gospodin je išao gore-dole po sobi, onda se odjednom posadi na jednu stolicu, opruži noge pa me zapita izvinjavajući se pogledom i molećivim glasom:

„Dakle Selestina – jer hoću da vas zovem samo Selestinom! – biste li mi pomogli da izujem čizme? Ako vam nije neprijatno...“

„Zacelo ne, milostivi gospodine...“

„Jer, vidite... ove proklete čizme... tako se teško skidaju...“

Jednim pokretom, koji izvedem što je moguće harmoničnije, gipkije, pa čak i izazivački, kleknem pred njega, pa dok sam mu pomagala da smakne svoje mokre, blatom pokrivene čizme, osetim vrlo dobro da mu se miris moga potiljka penje u nos, da njegove oči sa sve većim interesovanjem prate ocrtavanje moga poprsja i svega onoga što se moglo videti kroz haljinu... Najednom, on promrmlja:

„Grom i pakao, Selestina... ala dobro mirišete...“

Ne podižući pogled, napravim naivan izraz lica:

„Ja, milostivi gospodine?“

„Dabome, vi! Ne mirišu moje noge, toliko znam...“

„O milostivi gospodine!“

Ovo „O milostivi gospodine!“ bilo je istovremeno negodovanje zbog njegovih nogu i neka vrsta prijateljskog odbijanja – prijateljskog do ohrabrivanja – njegove familijarnosti. Je li me razumeo? Mislim da jeste, jer ponovi još jednom i izričitije, čak s nežnim drhtanjem u glasu:

„Selestina, vi mirišete đavolski dobro! Đavolski dobro!“

A, pripitomljava se, debeljko jedan! Načinim se kao da sam se zbog toga malo rasrdila i ućutah... Kako je bio stidljiv i ništa nije znao o trikovima žena, gospodin se zbuni... Svakako se bojao da je otišao suviše daleko pa kao da se iznenada drugačije dosetio, zapita me:

„Jeste li se navikli ovde, Selestina?“

Kakvo pitanje! Da li sam se ovde navikla! A tek sam tri sata tu! Morala sam se ugristi za usne, da ne bih prsnula u smeh. Šta tom čoveku sve pada na pamet! A pomalo je i glup.

No, nema veze! On mi se sviđa. Sama njegova običnost rasprostire nešto moćno, neki dah muškosti, neko toplo, oštro udaranje na divljač... koje mi nije neprijatno.

Kad mu čizme behu skinute, upitam sa svoje strane, da bih ostavila dobar utisak:

„Vidim, milostivi gospodin je lovac... Je li milostivi gospodin imao danas sreće u lovu?“

„Ja nikad nemam sreće u lovu, Selestina“, odgovori on tresući glavom. „Lovim samo radi kretanja... da ne bih ostao kod kuće, jer mi je tu dosadno...“

„Ah, milostivi gospodin pati od dosade?“

Posle male počivke on se galantno popravi:

„To jest... bilo mi je dosadno... Jer sad... najzad... no!...“

Potom sa dirljivo glupim osmejkom:

„Selestina?...“

„Milostivi gospodine?“

„Hoćete li da mi donesete moje papuče?... Molim za oprostaj...”

„Ali, milostivi gospodine, pa to je moja dužnost!”

„Kako se uzme... Eno ih ispod stepenica... u jednoj malo, mračnoj sobici... levo...”

Mislim, s ovim ću raditi što hoću. Nije lukav, odmah se ispolji... Taj se može daleko doterati!

Slabo obilan obed, koji se sastojao od ostataka jučerašnjeg obeda, prođe bez ikakvog događaja, gotovo nemo... Gospodin je gutao jela, gospođa je baratala po činijama zlovoljnih pokreta i prezrivog izraza lica... Što ona uzima, to su tablete, sirupi, kapljice i pilule, čitava apoteka, koja joj se pri svakom obedu mora staviti pred tanjir... Govorili su malo, uz to o stvarima i osobama iz mesta, koje su za mene od osrednjeg interesa... Samo sam primetila da malo poseta primaju... Uostalom, očevidno im misli nisu bile kod onoga o čemu su govorili... Oboje su posmatrali mene. Svako na svoj način, i svako iz osobenih razloga: gospođa strogo i kruto, čak i prezrivo, sve više neprijateljski, u mislima već pri svim onim nepodopštinama što će mi ih činiti; gospodin ispod oka, sa vrlo značajnim žmirkanjem, premda se trudio da to sakrije, bacajući čudne poglede na moje ruke. Zaista, ne znam šta je muškarcima pa ih moje ruke tako uzbuđuju! Ja sam se pretvarala kao da ništa ne primećujem... Dolazila sam i odlazila dostojanstveno, pažljivo, spretno, i... kao izdaleka... Ah! Da su mogli pogledati u moju dušu, da su mogli prisluškivati moju unutrašnjost, kao što sam ja gledala u njihovu dušu i njih prisluškivala!

Ja vrlo rado služim pri stolu. Jer samo tu se gospodari iznenada uhvate pri celoj svojoj nečistoći, u nevaljalstvu njihove najintimnije prirode. Najpre oprezno i uzajamno se čuvajući, otkrivaju se postepeno i pokazuju se kakvi su, bez doterivanja i bez velova. Zaboravljaju da ih neko vreba, osluškuje i prima

k znanju njihovu ljagu, njihove moralne kvrge, tajne rane njihovoga života, sve one sramote i niske snove što mogu da nađu mesta u poštenom mozgu čestitih ljudi. Ova priznanja prikupiti, u našoj pameti ih klasifikovati i snabdeti natpisima, da iz toga na dan obračunavanja skujemo strahovito oružje, to je jedno od velikih glavnih uživanja našeg poziva i najskupocenija osveta za naša poniženja.

Ovaj prvi dodir s mojim novim gospodarima nije mi dao nikakve jasne i nedvosmislene pokazatelje... No ja vidim dobro da ovaj brak nije srećan, da gospodin u kući ništa ne važi a gospođa sve i da gospodin pred gospođom dršće kao kakvo dete... Jadan čovek, taj mora da nije često raspoložen za smejanje! Izvesno mora užasno mnogo da trpi... Mislim da ću se ovde često zabavljati...

Pri desertu, jasnim, ostrim glasom reče gospođa, koja nije prestajala njuškati moje ruke, moje mišice, moje poprsje:

„Ne mogu trpeti da se kogod namiriše...”

Kako sam se ja pretvarala kao da ne znam da su ove reči upućene meni, te ne dadoh odgovora, to ona produži:

„Čujete li, Selestina?”

„Dobro, milostiva gospođo.”

Pritom krišom pogledam jadnog gospodina, kome su s njegove strane mirisi bili ugodni ili je bar to bio moj miris. S oba lakta podbočen na sto, prividno ravnodušan, ali u osnovi ponižen i smeten, pratio je let jedne osice, koja je zujala oko tanjira s voćem...

Sad je vladalo potmulo ćutanje u ovoj trpezariji koju je obavijao sumrak, a sa tavanica se spuštalo kao nešto neizrecivo žalosno i neizrecivo teško na ova dva bića, za koja se zaista pitam zašto su tu i šta rade na svetu...

„Lampu, Selestina!”

To beše glas milostivin, koji je iz ovog ćutanja i ove tame još oštrije zvonio. Stresoh se...

„Valjda vidite da se smrkava... Ne bi trebalo da od vas moram lampu tražiti... Da vam se to više ne desi!“

Dok sam pripaljivala lampu, onu istu lampu koja se samo u Engleskoj može opraviti, rado sam htela doviknuti jadnom gospodinu:

„Pričekaj malo, moj debeljko, ne boj se ništa... i ne budi sumoran. Ja ću ti već dati da okušaš od mirisa koji ti voliš a koji su ti oteli... Udisaćeš ga, obećavam ti, sa moje kose, sa mojih usana, sa moga vrata i sa moje cele osobe... Lepo ćemo joj prkositi, nas dvoje, toj tu nevaljalici... To te uveravam!“

Pa da bih ovom nemom uzviku ipak dala nešto izraza, postaram se da pri spuštanju lampe na sto lako očešem gospodinovu mišicu. Onda se povukoh...

U sobi za posluhu nije veselo. Sem mene ima još samo dvoje slugu, jedna kuvarica koja neprestano gunda, i jedan baštovan-kočijaš, koji ne govori nijedne reči. Kuvarica se zove Marijana, baštovan-kočijaš Žozef... Tupoglavi prostaci... Pa što imaju lica! Ona masna, meka, mlitava i razglavljena; vrat kao trostruka gužva štrči iz jedne prljave marame, kojom kao da je brisala svoje lonce; ogromne, obešene grudi uvijene u masnim mrljama isflekanu plavu, pamučnu bluzu, dok su se usled suviše kratke suknje videli debeli članci i velike noge u sivim vunanim čarapama. On s rukavima od košulje, keceljom za rad i drvenim cipelama, sasvim obrijan, suh i žilav, sa pakosnim crtama oko usta, koja su mu dostizala od jednog uha do drugog, krivim hodom i opreznim pokretima kao crkvenjak... To su moja dva druga.

Nema naročite sobe u kojoj bi služinčad obedovala. Mi obedujemo u kuhni, na istom stolu gde preko dana kuvarica vrši svoja prljava posla, seče meso, para ribe i svojim debelim, okruglim, kobasičastim prstima čisti povrće... Zaista, to nikako ne ide! Vatra u ognjištu čini vazduh do zagušljivosti toplim.

Rđavi mirisi od ustajale masti, užeglih umoka i neuništiv smrad od raznovrsnog prženja ispunjavaju vazduh. Dok mi jedemo, izbacuje smrdljivu paru jedan lonac, u kome se kuva čorba za pse i ta para guši i draži na kašalj. Da se čovek ispovraća! Na zatočenike u tamnicama i na pse u štenarama gleda se bolje...

Iznesoše nam slaninu u kupusu i smrdljiv sir. Kao piće kiselu jabukovaču. Inače ništa. Zemljani tanjiri, čija je gled popucala i koji zaudaraju na splačine, i limene viljuške dopunjavaju ovaj lepi servis.

Pošto sam bila još suviše nova u kući, nisam se htela tužiti. Ali nisam htela ni jesti. Da još više pokvarim stomak? Hvala!

„Što ne jedete?“, upita me kuvarica.

„Nisam gladna.“

Ovo sam kazala u vrlo dostojanstvenom tonu, na šta Marijana progunda:

„Za gospodicu bi možda trebalo da ima tartufa?“

Ne padajući u vatru, ali siktavo i gordo odgovorim:

„No, znate li, ja sam već jela tartufe. To ovde ne bi mogao svako o sebi tvrditi.“

Na to učutaše.

Za to vreme je baštovan-kočijaš trpao u usta veliku parčad slanine i pri tome me krišom posmatrao. Ne znam zašto, ali ovaj čovek ima pogled kojim zastiđuje... a njegovo ćutanje me uznemiruje. Premda nije više mlad, iznenađuje me gipkost i elastičnost njegovih kretnji. Njegovi kukovi imaju talasaste kretnje kakvog reptila... Moram ga još tačnije osmatrati... Njegova kruta, proseda kosa, nisko mu čelo i kose oči, ispale obrazne kosti, široke, jake vilice i dugačka, mesnata, isturena brada, sve to daje mu čudan pečat, koji ne umem bliže da objasnim... Je l' trapav? Je li nitkov? Ne znam. Ali je čudnovato da me ovaj čovek tako privlači... No posle nekog vremena to se ublažava i stišava. Uviđam da mi moja preterana, uveličavajuća, romantična fantazija, što sve preuveličava, opet jednom prkosi, moja fantazija, koja mi ljude i stvari uvek pokazuje ili suviše

lepe ili suviše ružne i koja hoće da od ovog bednog Žozefa na svaki način napravi čoveka što je više nego glupi prostak, neotesana seljačina, kao što je on u stvari.

Pred kraj obeda, izvadi Žozef, još neprestano ne govoreći ni reči, iz svog džepa na kecelji *Slobodnu reč*,* koju poče pažljivo čitati, dok Marijana, koja beše popila dve pune boce jabukovače, ne postade mekša i društvenija. Ispružena na svojoj stolici, zasukanih rukava, s povezačom nešto nakrivo na pokvarenoj frizuri, ispitivala me je odakle sam, gde sam živela, da li sam imala dobra mesta, da li sam protiv Čivuta... te smo neko vreme ćaskale skoro prijateljski. Sa svoje strane, ja sam tražila obaveštenja o kući, da li često dolaze ljudi i kakvi ljudi, da li gospodin poklanja pažnje služavkama, da li milostiva ima ljubavnika...

Tu je trebalo videti njeno lice i Žozefovo, koga su moja pitanja prekinula u njegovom čitanju... Kako su smešno bili sablažnjeni! Čovek nema pojma kako su ovi u provinciji zaostali. Oni ništa ne znaju... ništa ne vide... ništa ne razumeju... zabezeknu se od najprirodnijih stvari. Pa ipak, on sa svojim nezgrapno-poštenim bićem, ona sa svojim uzorno-zapuštenim ponašanjem, neće me ubediti da ne spavaju zajedno. Ne... Tu mora da je čovek zaista izgladneo, pa da se zadovolji takvim jednim!

„Vidi se da dolazite iz Pariza ili bog zna odakle!“, mrzovoljno mi prebaci kuvarica, na šta Žozef tresući glavom dodade:

„Dabome!“

On se udubi opet u *Slobodnu reč*. Marijana se lenjo podiže te pomače lonac s vatre. Nismo više govorili.

Sad sam mislila na svoje poslednje mesto, na gospodina Žana, sobara, koji je izgledao tako otmeno sa svojim crnim zulufima i svojom belom, ženski negovanom bojom lica. Ah, on je bio tako lep čovek, taj gospodin Žan, tako veseo, tako dobar,

---

* *Slobodna reč* (*Libre parole*), politički antisemitski list, koji je izlazio u periodu 1892–1924. Osnovao ga je Eduar Drimon (1844–1917), novinar i pisac, pripadnik ekstremne desnice, antidrajfusovac i antisemita.

tako fin i tako umešan, kad bi nam večerom čitao *Kraj veka** ili masne ili dirljive priče ili saopštavao šta je stajalo u pismima gospodinovim... Ovde je sasvim drugačije. Kako je moguće da sam došla među takve ljude, daleko od svega što volim?

Skoro mi je došlo da zaplačem.

Pišem ove redove u svojoj sobi, jednom prljavom sobičku pod krovom, izloženom svim vetrovima, zimskoj hladnoći, kao i žarkoj letnjoj vrućini... Nikakvog drugog nameštaja do rđave gvozdene postelje i rđavog ormana od belog drveta, koji se ne zatvara i gde nemam mesta da raspremim svoje stvari. Nikakvog drugog osvetljenja do drhtavog plamena sveće, koja curi u bakarnom svećnjaku. Ako hoću dalje da vodim ovaj dnevnik ili samo da čitam romane što sam ih donela ili da sebi bacam karte, moraću za svoj rođeni novac kupovati sveće... jer gospođine sveće – mučna posla s time, kako bi rekao gospodin Žan... one su pod ključem.

Sutra ću gledati da se malo smestim. Nad svojom posteljom obesiću svoje malo raspeće od pozlaćenog bakra i staviću na kamin svoju Svetu Bogorodicu od šarenog porcelana, svoje drangulije i Žanove fotografije, da bar zračak intimnosti i radosti padne u ovaj ćumez.

Marijanina soba je pored moje. Tanak zid nas rastavlja i ja čujem sve što ona radi... Mislila sam da će Žozef, koji spava dole, možda doći da pohodi Marijanu... Ali ne! Marijana se dugo vrzmala po svojoj sobi... Kašljala je, pljuvala, vukla stolice, premeštala stvari po sobi. Sad hrče... Sigurno se sastaju danju...

Daleko tamo u polju laje pas... Blizu je dva sata, i moja sveća dogoreva... I ja sam takođe primorana da legnem... Ali osećam da neću moći spavati...

Ah, kako će mi biti dugo vreme u ovoj čatrljici! Ne, zaista!

---

* *Kraj veka* (*Fin de siècle*), ilustrovani književni i mondenski časopis koji je izlazio od 1891. do 1910.